

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ
II

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN YILDA BİR NEŞREDİLİR

İZMİR — 1985

HALK ŞİİRİNDE ESMÂ-İ HÜSNÂLAR'IN YERİ(*)

H. İbrahim ŞENER

GİRİŞ :

1. Esmâü'l-Hüsnâ terkininin lügat ve istilâh manâsı.

a) Lügat manâsı.

«En güzel isimler» manâsına gelen Esmâü'l-Hüsnâ, terkinibi Arap Dili gramcrine göre, bir mevsuf ve bir sıfattan kurulu bir sıfat tamlamasıdır. Bu terkinibe, Arapça el-İsm kelimesinin çoğulu olan el-Esmâ,¹ tamlamanın birinci cüz'ünü, mevsûfu; el-Hüsnâ kelimesi ise, terkinibin ikinci cüz'ü olan sıfatı meydana getirmektedir.

El-Hüsnâ, ism-i tafdil olan el-Ahsen kelimesinin müennesi olup buna göre, Kur'an-ı Kerim'de² geçen şekliyle el-Esmâü'l-Hüsnâ terkinibi bir sıfat tamlaması olup tam anlamı «(Allah'ın) en güzel isimleri» demek olur.

Müfredat olarak el-İsm insana, hayvana veya eşyaya isim vermek, ad koymak³ demektir ki, çoğulu el-Esmâ'dır. El-Hüsnâ kelimesi ise, kökü el-Hasen olan el-Ahsen ism-i tafdilinin fu'lâ kalıbında müennes⁴ şeklidir. Şu halde, Allah'ın en güzel isimlerini ifade eden bu terkinib, sıfat ve mevsuftan mürekkep bir sıfat tamlamasıdır.

(*) Bu yazı, 24-29 Eylül 1984'de İstanbul'da yapılan VI. Milli Türkoloji Kongresi'ne Tebliğ olarak sunulmuştur.

(1) El-Mu'cemü'l-Vasît, I, 455 (s.m.v. mad.); er-Râid, I, 136 (ism mad.); Kâmus Tercümesi, IV, 1012 (s.m.v. mad.); Kâmusu Türki, I, 113 (ism mad.).

(2) A'râf, 7 : 180; İsrâ, 17 : 110; Tâhâ, 20 : 8; Haşr, 59 : 24.

(3) El-Mu'cemü'l-Vasît, I, 455; er-Râid, I, 136; Kâmusu Türki, I, 113.

(4) Lisânü'l-Arab, XIII, 114 (h.s.n. mad.); Kâmus Tercümesi, IV, 589 (h.s.n. mad.).

b) İstilah manâsı.

el-Esmâü'l-Hüsnâ terkibinin, önce de işaret edildiği gibi, Kur'an-ı Kerim'in Allah'ın isimlerinin tamamına ad olarak vermiş olması, bu terim ve terkibin yalnız Allah'ın bütün isimlerine mahsus olması, bu terimin Allah'ın isimlerinin dışında başka bir şey için kullanılmadığı hususu ortaya çıkmış bulunmaktadır.

2. Kur'an'a göre Esmâü'l-Hüsnâlar.

1. «En güzel isimler Allah'ındır, O'na o isimlerle düâ edin. O'nun isimleri konusunda eğriliğe sapanları bırakın. Onlar yaptıklarının cezasını göreceklerdir.»⁵

2. «De ki: Gerek Allah deyin, gerek Rahmân deyin, hangisini dersiniz deyin, en güzel isimler O'nundur..»⁶

3. «Allah'tan başka Tanrı yoktur, en güzel isimler O'nundur.»⁷

4. «O, var eden, güzel yaratan, yarattıklarına şekil veren, en güzel adlar kendisinin olan Allah'tır..»⁸

Meâlini verdiğimiz bu dört âyetle Kur'an-ı Kerim, en güzel isimlerin yalnız Allah'a âit olduğunu, Esmâü'l-Hüsnâ terkibi ile kasd olunan manânın, Allah'ın en güzel isimlerine ad olduğunu bizzât tesbit etmiş bulunmaktadır.

3. Hadis'e göre Esmâü'l-Hüsnâlar.

Esmâü'l-Hüsnâ konusunda ilk kaynak olarak kabul edilen, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî (209/824-279/892)'nin Sünenü't-Tirmizî⁹ adındaki eserinde yer alan bir hadistir. Hadis'in meâli şöyledir: «Allah'a has doksan dokuz isim vardır. Her kim bu isimleri (tamamen) sayarsa cennete girer.» Hadis'in bundan sonraki kısmında Allah'ın doksan dokuz ismi sayılmaktadır.

Tirmizî'nin dışında daha bazı kaynaklarda şu rivayetleri görüyoruz:

1. «Allah'a has doksan dokuz isim vardır. Her kim o doksan dokuz ismi ezberlerse cennete girmiştir. Şüphesiz Allah tekdir, teki sever.»¹⁰

(5) A'râf, 7 : 180.

(6) İsrâ, 17 : 110.

(7) Tâhâ, 20 : 8.

(8) Haşr, 59 : 24.

(9) Sünenü't-Tirmizî, K. Da'avât, V, 530-1. (2. bas.).

(10) Sahîhu Müslim, K.ez-zikr ve'd-düâ, IV, 2062.

HALK ŞİİRİNDE ESMÂ-İ HÜSNÂLAR'IN YERİ

2. «Allah'ın -bir müstesnâ olmak üzere- doksan dokuz ismi vardır. Onları kim ezber edip sayarsa cennete girer.»¹¹

3. «Allah'ın doksan dokuz ismi vardır ki, bir eksik yüzdür. Allah tekdir, teki sever. Her kim o doksan dokuz ismi ezberleyip sayarsa cennete girer.»¹² Hadis'in bu kısmından sonra da, Allah'ın doksan dokuz ismi, Tirmizî'de sayılan Esmâ-i Hüsnâ'dan biraz farklı olarak, sayılmıştır.

Gerek Sünenü't-Tirmizî'de gerek Müslim ve İbn Mâce'de rivâyet edilen çeşitli hadisler de bize, Allah'ın güzel isimlerinin olduğunu bildirmektedirler.

Şu halde, Kur'an'da olduğu gibi, Sünnet'te de Allah'ın güzel isimleri tesbit edilmiş bulunmaktadır.

4. Esmâü'l-Hüsnâlar'ın sayısı meselesi.

Tirmizî, Müslim ve İbn Mâce'de rivâyet edilen hadislerde, Allah'ın isimlerinin doksan dokuz olduğu açıkça zikredilmekte ise de, Esmâ-i Hüsnâ'nın bunlardan ibaret olmadığı konusunda da şu rivayetler vardır:

1. Abdullah İbn Mesud'dan merfûan rivâyet olunmuştur:

«Allah'ım! Sana isimlerinin hepsiyle niyaz ederim. O isimler ki, sen Zâtını onlardan her biriyle anmışsın. Yahut kitaplarında inzal buyurmuşundur. Yahut bir peygamberine talim etmiş veya ezeli olan gayb ilminde kendin için ihtiyar edip seçmişsindir.»¹³

2. Hz. Âişe'den, muttasıl bir senedle, şu rivâyet nakledilmektedir: Hz. Âişe: «Ya Resûlellah! Allah Teâlâ'nın, kendisine düâ edildiği zaman kabul buyurduğu ismini bana öğret» demiştir. Resûlüllah da: «Kalk, abdest al, mescide gir, iki rekât namaz kıl, sonra düâ et, ben dinleyeyim» buyurdu. O da öyle yaptı. Sonra düâ için oturduğunda, Resûlüllah: «Allah'ım! Onu muvaffak kıl» dedi. O da şöyle düâ etti:

«Allah'ım! Ben senden, bildiğimiz ve bilmediğimiz bütün güzel isimlerinin hepsi ile istiyorum. Kendisi ile düâ edeni icabet ettiğin, kendisiyle isteyene verdiğin azîm, a'zam, kebîr, ekber olan ismin ile istiyorum.» Bunun üzerine Resûlüllah: «İsabet ettin, isabet ettin»¹⁴ buyurdu.

(11) A.g.e., IV, 2063.

(12) Sünenü İbn Mâce, II, 1269-70.

(13) Sahihi Buhâri Muhtasarı Tecridi Sarih Tercümesi, VIII, 219. (1. bas.).

(14) Umdetü'l-Kâri fi Şerhi Sahihi'l-Buhâri, VI, 467; Tecridi Sarih Tercümesi, VIII, 221; Sahihi Müslim ve Tercümesi, VIII, 165-6 (Dipnot, 7).

3. Ahmed b. Hanbel (164/780-241/855)'in Müsned'inde, Esmâ-i Hüsnâ'nın mahdud olmadığı hakkında kuvvetli delil kabul edilen bir hadisin meâli şöyledir: «Her hangi bir müslüman bir merak veya hüznlenir de: «Allah'ım! Ben senin kulunum ve kulunun oğlu ve cariyenin oğluyum. Nâsiyem senin yedindedir. Bende hükmün cârî, hakkımda kazân adalettir. Senin olan, senin kendine tesmiye ettiğin veya kitabında (kitaplarında) indirdiğin veya kendi indinde, gayb ilminde kendine tahsis buyurduğun her isim ile senden dilerim ki, Kur'an'ı kalbimin baharı, hüznümün cilâsı, gam ve kederimin gidericisi kılasın!» derse her halde Yüce Allah onun merakını giderir, kederimin yerine ferah verir. Aşhab: «Ya Resûlellah! Bu kelimeleri öğrenelim mi?» dâdır. O da: «Evet, bunları işiten herkesin öğrenmesi gerekir.»¹⁵ buyurdu.

Buna göre, Ahmed b. Hanbel'in Abdullah İbn Mesud'dan merfuan rivayet ettiği hadis ve Hz. Âişe'nin ettiği ve Resûlüllah'ın da tasdik buyurduğu düâdan da anlaşılacağı üzere, Allah'ın «Esmâ-i Hüsnâsı»nı tahdid etmek, belli bir rakam vermek mümkün değildir. Hatta İbn Arabî (468/1075-543/1148) bir taraftan, Esmâ-i Hüsnâ'nın sayısı hakkında (Elf=Bin) rakamını verirken, diğer yandan da «Esmâ-i ilâhiyye adedinde bu da azdır» diyerek esmâ-i ilâhiyyeyi yazmak için denizler mürekkep olsa yetmiyeceğini söylemekte, Allah'ın isimlerinin insan aklıyla tahdid ve tayinini reddetmektedir.¹⁶

Fahrüddin er-Râzî (544/1149-606/1209) de, esmâ-i ilâhiyye'nin sayısı hakkında rakamlar vererek, şu bilgiyi vermektedir: «Allah'ın dört bin ismi olup 1000'ini Allah'dan gayrı kimse bilmeyip, diğer 1000'ini Allah Teâlâ ve meleklerden başka kimse bilmez. Diğer 1000'ini Allah Teâlâ, melekler ve peygamberlerden başka bilen olmadığı; dördüncü 1000'ini ise mü'minler bilip 300'ü Tevrat'ta, 300'ü İncil'de, 300'ü Zebûr'da ve 100'ü Kur'an'da zikredilmiş olup bunlardan «Doksan dokuz»u belli olup birisi «Mektûm=Gizli»¹⁷ dir.

Netice olarak, tevkifî olan yani onların yalnız Kuran ve Sünnet'ten alınabilir, vahye dayalı olması, Allah bu iki kaynaktan kendisini hangi isimlerle adlandırmışsa O'nun hakkında ancak o isimlerin kullanılabileceği, bunların dışında O'na herhangi bir isim vermenin doğru olmadığı¹⁸,

(15) Müsned, I, 391; Sahih Müslim ve Tercümesi, VIII, 165-6.

(16) Tecridi Sarih Tercümesi, VIII, 221.

(17) Tefsiri Kebir, XXII, 12.

(18) İrsâdüs-Sâri, K. Şurut, VI, 98-9; Umdetü'l-Kâri, VI, 467.

HALK ŞİİRİNDE ESMÂ-İ HÜSNÂLAR'IN YERİ

Allah'ın «Güzel isimleri»ni doksan dokuz olarak bildiren hadislerin hedefi ise, bu kadarının belleniş sayılmasının cennete girmeğe kâfi geleceği hikmetidir. Diğer hadislere göre ise, Allah'ın bu doksan dokuz isminden başka daha birçok, hatta sayısız olduğudur. Çünkü Allah'ın Zât'ı bir, güzel isimleri ise çoktur.

HALK ŞİİRİNDE ESMÂ-İ HÜSNÂLAR'IN KULLANILIŞI

Kaynağı Kur'an ve Sünnet olan İslâm'ı kabul eden her milletin yaşayışına olduğu kadar, edebiyat ve kültürüne de tesir eden İslâmiyet, daima birleştirici bir rol oynadığından, onu kabul eden her milletin millî kültür, âdet ve ananesiyle birleşip kaynaşarak ortaya yepyeni bir «ortak kültür» vücûda getirmiştir.

Türk milleti de, İslâm'ı kabul ettikten hemen sonra, kendi millî kültür, âdet ve ananesiyle bütünleşerek yeni bir kültür ve yeni bir edebiyat meydana getirmiştir. Türk edebiyatının hemen her türüne nüfûz etmiş olan ve İslâmî Türk edebiyatı konuları arasında yer alan «Esmâ-i Hüsnâlar»ın Türk Halk şiirlerinde ne şekilde kullanıldığını, Halk şâirlerinin tesbit edebildiğimiz şiirlerinden çeşitli örnekler vererek göstermeğe çalışacağız.

1. Halk Şiirinden Çeşitli Örnekler.

Biz burada, Halk şâirlerinin şiirlerinde Esmâ-i Hüsnâ'yı hangi şekilde ve nasıl kullandıkları hususunda umûmî bir fikir verebilmek için tesbit edebildiğimiz şâirlerin şiirlerinden bazı örnekler vermeğe çalışacağız.

Evvelâ, şâir şiirinde Allah'ın isimlerinden hangisini ne şekilde kullandığı, verilen örneklerden sonra da, şiirlerde kullanılan Esmâ-i Hüsnâlar'ın tahlilleri üzerinde durulacaktır.

Halk şâirleri şiirlerinde Esmâ-i Hüsnâları, kendi deyişlerine uygun olarak, şu şekilde kullanmaktadırlar:

1. KADİR MEVLÂ.

Karacoğlan (1606 - 1679) :

Afşar beylerinde gördüm bir güzel
Kozan arasında çeker göçünü
Kadir Mevlâ'm ögmüş kendi yaratmış
Sırma karıştırmış saçını¹

(1) Tahir Kutsi Makal, Karacoğlan, İstanbul, 1975, 13. (2. bas.).

Köroğlu (XVI. yy) :

Köroğlum görmüştür kara düşünü
Kadir Mevlâ'm ihsan etsin işini
Herkes ata binsin seven başını
İmdat gelür deyü gözü yoldadır²

Şâhinoğlu (XVII. yy) :

Kadir Mevlâ'm bizi yoktan yaratır
Yürekte derdimiz yüzbin pâredir
Biliriz bu derde sabır çâredir
Kâh tabipler toz sararlar bal ilen³

2. ALLAH.

Karacoğlan :

Karacoğlan dünya fânî
Veren Allah alır canı
Dilberim sevmez beni
Beni onu sevdiğim yeter⁴

Aman hey Allah'ım aman
Ne aman bilir ne zaman
Üstümüzde çayır çemen
Bitmeden bir dem sürelim⁵

Senden gayrı yar sevmedim vallaha
Getir el basayım Kitabullah'a
Gece gündüz yalvarırım Allah'a
Hak yanında kabul olsun dilekler⁶

(2) Tahir Kutsi Makal, Köroğlu, İstanbul, 1975, 79.

(3) Hasan Eren, Türk Saz Şâirleri Hakkında Araştırmalar, Ankara, 1952, 34.

(4) Karacoğlan, 76.

(5) A.g.e., 127.

(6) Mustafa Necati Karaer, Karacoğlan, İstanbul, ts., 275.

HALK ŞİİRİNDE ESMÂ-İ HÜSNÂLAR'IN YERİ

Âşık Veysel (1894-1973) :

Hakikat ararsan açık bir nokta:
Allah kula yakın kul da Allah'a
Hak'ın gizli hazinesi toprakta
Benim sadık yarım kara topraktır⁷

Ali İzzet Özkan (d. 1902—) :

Bir Allah'ı tanıyalım
Ayrı ayrı bu din nedir
Senlik benliği nidelim
Bu kavga döğüş kin nedir

Gel bu söze hak diyelim
Yalanları çok diyelim
Ya Allah'ı yok diyelim
Şu yer gök ay ü gün nedir⁸

Tokatlı Âşık Necati :

Et tırnağından ayrılmaz
Sargısız yara sarılmaz
Sensiz Allah'a varılmaz
Şemsin Muhammed Mustafa⁹

Kayıççı Kul Mustafa (XVII. yy) :

Zikredeyim dün gün ism-i Allah'ı
Herkesin gıdasın verir vallahi
Cümlemin kiblesi Kâ'betu'llah'ı
Varuben ziyaret etsem gerektir¹⁰

3. MEVLÂ

Karacoğlan, Kayıççı Kul Mustafa'nın Gencosman Destan'ına çok benzeyen bir yerinde:

Eğr lensin kıratımın ikisin
Fethedeyim düşmanların hepisin

(7) Âşık Veysel, Deyişler, Ankara, 1944, 85.

(8) Tahir Kutsi Makal, Türk Halk Şiiri Antolojisi, İstanbul, 1975, 52.

(9) A.g.e., 182.

(10) Türk Saz Şairleri Hakkında Araştırmalar, 81.

Sabah namazları Bağdat kapısın
Mevlâ izin verdi açtı Genç Osman¹¹

Karacoğlan der ki ben de ben olsam
Güzeller üstüne serdar ben olsam
Mevlâ'm destur verse bir top gül olsam
Sokulsam zülfünün aralarına¹²

Bir kuyu gördüm de ağzı yapılı
Mevlâsına sadık kullar tapılı
Bir han gördüm üçyüz altmış kapılı
Kimin açıp kimin örtmeğe geldim¹³

Âşık Mehmet (1879-1950) :

Âşık Mehmet der ki gel sabırlı ol
Sabredenler Mevlâ indinde makbul
Elbet verir cennet'âlâya bir yol
İsterim didârm görmek ilâhî¹⁴

Âşık İlhamî (d. 1932-) :

Ben senin aşkınla düşmüşem düze
Seversen Mevlâyı kulak ver söze
Haydi giyin kuşan gidelim bize
Her günümüz bayram toy dedim güldü¹⁵

Bir Nefes'in son dördlüğü :

Emrâhî rütbe-i vâlâ isteyen
Neylesin Leylâ'yı Mevlâ isteyen
Hâkim-i Mutlak'tan rıza isteyen
Arzû-yı zevk-i cennetten geçer¹⁶

(11) Karacoğlan, 19.

(12) Karacoğlan, 51.

(13) Karacoğlan, 156.

(14) Türk Halk Şiiri Antolojisi, 63.

(15) A.g.e., 119.

(16) Ahmet Talat Omay, Halk Şiirlerinin Şekil ve Nevi, İstanbul, 1928, 113.

HALK ŞİRİNDE ESMÂ-İ HÜSNÂLAR'IN YERİ

4. HAK.

Karacoğlan:

Karacoğlan der ki yar olmayınca
Hakk'ın divanına durulmayınca
Varıp ince bele sarılmayınca
Seninle davâmız aralanır mı¹⁷

Karşımızdan geçen acep yar m'ola
Benim gibi yaralanmış zâr m'ola
Benim sevdiceğim güzel var m'ola
Hakk'ın yarattığı kullar içinde¹⁸

Sultan Süleyman'a kalmıyan dünya
Bu dağlar yerinden ayrılır bir gün
Nice bin senedir çürüyen canlar
Hakk'ın emri ile dirlir bir gün¹⁹

Karacoğlan, bütün söylediklerini şu dörtlükle özetler:

Karacaoğlan der ki ismin ögerler
Ağı oldu bildiğimiz şekerler
Güzel sever diye bühtan ederler
Benim Hak'tan özge sevdiğim mi var²⁰

Köroğlu'dan :

Ok atılır kal'asından
Hak saklasın belâsından
Köroğlu'nun na'rasından
Dağlar gümbür gümbürleşir²¹

Bilmez misin Köroğlu'nun huyunu
Şimdi açar size türlü oyunu
Hak yaratmış sizin gibi koyunu
Yese gerek benim gibi kurt gidi²²

(17) Karacoğlan, 55.

(18) A.g.e., 101; Karacoğlan, 33.

(19) Karacoğlan, 159.

(20) Karacoğlan, 161.

(21) Köroğlu, 82.

(22) Köroğlu, 83.

Dadaloğlu (1785-1868) :

Dadal'ım ben yoktur malum
Her sözlerim Hakk'a malûm
Allah'ın sevdiği kulum
Sevdiceği yanınd'olur²³

Ali İzzet Özkân'dan:

İbrahim Kâ'be'yi kurdu
Nemrud ateşe buyurdu
Hak sevdiğini kayırdı
Yanmaz ateş sûzan nedir²⁴

Gâzî Âşık Hasan Dede (XVII. yy) :

Kuldur Hasan Dedem kuldur
Manâyı söyleyen dildir
Elif Hakk'a doğru yoldur
Cim ararsan dal bizdedir²⁵

Maraşlı Hüdâî (d. 1940-) :

Kim ki Hak'dan olsa cüdâ
İbâdetten almaz gıdâ
Bu yolda başını fedâ
Etmeyenler anlamaz ki²⁶

Âşık Müdâmî'den :

Müdâm kendi özü bilir
Hak yazdığı yazı bilir
Bizim nasip bizi bulur
Pula minnet mi çekerim²⁷

Nevcivan Bacı :

Nevcivan der sazım sazların hası
Âsım Poyracı'dır yapan ustası
Sazımla ben Hak aşkının ustası
Tel secdede sazım yâ Hak seslenir²⁸

(23) Tahir Kutsi Makal, Dadaloğlu, İstanbul, 1974, 117.

(24) Türk Halk Şiiri Antolojisi, 53.

(25) A.g.e., 98.

(26) Türk Halk Şiiri Antolojisi, 117.

(27) A.g.e., 151.

(28) A.g.e., 152.

HALK ŞİİRİNDE ESMÂ-İ HÜSNÂLAR'IN YERİ

Kul Mehmet'ten :

Görüp cemâlini âşık olduğum
Hakk'ı bir bilersen ağlatma beni
Uğruna serimi fedâ ettiğim
Hakk'ı bir bilersen ağlatma beni²⁹

5. YARADAN.

Karacoğlan bir Güzelleme'sinde :

Karadan da Karacoğlan karadan
Sürün çirkinleri çüksün aradan
Herkesi sevdiğin verse Yaradan
Sevdiğim Meryem'in benleri güzel³⁰

Bir başka şiirinde :

Meded meded âlemleri Yaradan
Yâri benden beni imandan ayırma
Onsekiz bin âlemleri Var eden
Yâri benden beni imandan ayırma³¹

Köroğlu'dan :

Köroğlu da dile Ulu Mevlâ'dan
Beyin başı kurtulmasın belâdan
Ak alınma böyle yazmış Yaradan
Beni gören ibret alır ağalar³²

Bir Mânî'den :

Ay doğar minâreden
Ölürüm bu yareden
Benim yârimi gönder
Yeri göğü Yâreden³³

(29) Türk Saz Şairleri Hakkında Araştırmalar, 51.

(30) Karacoğlan, 107.

(31) Karacoğlan, 148.

(32) Köroğlu, 78.

(33) Halk Şiirlerinin Şekil ve Nevi, 41.

6. KERİM.

Karacoğlan'dan :

Karacoğlan der ki arttı firakım
Kadir Mevlâm yakın eyle irâğım
Ağlama gözlerim Mevlâmız Kerîm
Melilligim vardır yardan gelirim³⁴

Ben bilirim sevdiğimin izini
Sürmelemiş kaşı ile gözünü
Mevlâ'm nasib etse görsem yüzünü
Âh u zârım şana budur yâ Kerîm³⁵

7. MEVLÂ YARADAN.

Karacoğlan'dan :

Kalk gidelim atım harab-hânedan
İğrikola dâyim yedirem atım
Kismetimiz versin Mevlâ'm Yaradan
Gece İğrikolğ'da yatalım atım³⁶

8. ULU MEVLÂ.

Köroğlu'dan :

Köroğlu da dile Ulu Mevlâ'dan
Beyin başı kurtulmasın belâdan
Ak alıma böyle yazmış Yaradan
Beni gören ibret alır ağalar³⁷

9. YÜCE HAK.

Dadaloğlu'dan:

Yüce Hak'tan bir dileğim var benim
Yaşadıkça yardan cüdâ etmesin.
Yar yanında geçer olsun bir günüm
Kem rakîbin dağında gül bitmesin³⁸

(34) Karacoğlan, 155.

(35) A.g.e., 156.

(36) Karacoğlan, 167.

(37) Köroğlu, 78.

(38) Dadaloğlu, 131.

HALK ŞİRİNDE ESMÂ-İ HÜSNÂLAR'IN YERİ

10. HAK TEÂLÂ.

Dadaloğlu'dan :

Bre Emmi dediğin yeşille sarı
Şeriat yakıniken danıssak bari
Hak Teâlâ'nın bize verdiği nûrı
İyi bilmedim mi ey Yusuf Emmi³⁹

11. RABBÛ'L-ÂLEMİN.

Ali İzzet Özkan'dan:

Ali İzzet batın ilmine
Nedir Cebrâil Emin'e
İnan Rabbû'l-âlemîn'e
Bu gâvur müslüman nedir⁴⁰

Ahmet Talat Omay'ın Devriye'sinden:

Mele-i a'lâdan oldu illiyyîn
Hitab-ı elest sonra mekânım
Sûret-i âdemde Rabbu'l-âlemîn
«Esmâ» ya âşinâ etti lisanım⁴¹

12. HAK TANRI.

Âşık Paşa (1272-1333)'nın bir Deyiş'inden :

Her kim bana ağyâr ise
Hak Tanrı yâr olsun ana
Her kancaru varır ise
Bağ u bahar olsun ana⁴²

13. İŞ ÜSTADI.

Azmî (XVI. yy)'nin bir Nefes'inden :

Bir iken bin ettin kendi adını
Görmedim sen gibi İş Üstâdı'nı
Yaşartırsın kurutursun odunu
Sen bahçıvan mısın ormancı mısın⁴³

(39) A.g.e., 159.

(40) Türk Halk Şiiri Antolojisi, 53.

(41) Halk Şiirlerinin Şekil ve Nevi, 111.

(42) Türk Halk Şiiri Antolojisi, 66.

(43) A.g.e., 72.

14. SULTAN.

Azmi'nin bir Nefes'inden :

Bilirsin ben kulum sen Sultân'ımsın
Kalbde zikrim dilde tercümânımsın
Sen benim canımda can mihmanımsın
Gönlümün yarısı yabancı mısın⁴⁴

Halk Şiiri bir Münâcâ'tan :

Ey derdime dermanım
Kurban yoluna canım
Nem var dahî Sultân'ım
Lütfeyle inâyet kıl⁴⁵

Gufrânî (1863-1926)'nin bir Devriye'sinden:

Kaç kez gezdim ehl-i dükkân elinde
Kul ne bilir her şey Sultân elinde
İlâç idim Hekim Lokman elinde
Kaç kurudum kaç karıldım kim bilir⁴⁶

15. ULU TANRI.

Bayburumlu Celâlî (XIX. yy)'den :

Elinde ördüğün çöpür ağını
Kalkan eylediğin kalem bağını
Şu kabal biçtiğin sap orağını
Al Ulu Tanrı'ya bergüzâr götür⁴⁷

16. HAZRET-İ TAKDİR.

Ceyhûnî (XIX. yy)'nin bir Koşma'sından :

Visal-i dildâra ettikçe tedbir
Müyesser etmedi Hazret-i Takdîr
Binde bir pâreye etmedi tesir
Ne nutk-ı hakikat ne mecâz kaldı⁴⁸

(44) A.g.e., 72.

(45) Halk Şiirlerinin Şekil ve Nevi, 96.

(46) Türk Şiiri Antolojisi, 103.

(47) A.g.e., 74.

(48) A.g.e., 76.

HALK ŞİRİNDE ESMÂ-İ HÜSNALAR'IN YERİ

17. HALLÂK.

Gufrânî'nin bir Devriye'sinden :

Beni bir kaç şekle nakletti Hallâk
Küllî şeye Kâdir Feyyâz-ı Mutlak
Kaç kez kâse oldum kaç kerre bardak
Kaç yuğruldu kaç kırıldım kim bilir⁴⁹

Nûrî'nin Koşma şeklindeki Devriye'sinden :

Zuhura gelmeden vücûd-ı âdem
Hak bana bu aşkı kıldı tecellâ
Merkez-i esmâda Hallâk-ı âlem
Etti vücûdumu masdar-ı eşya⁵⁰

18. FEYYÂZ-I MUTLAK.

Gufrânî'den :

Beni bir kaç şekle nakletti Hallâk
Küllî şeye kâdir Feyyâz-ı Mutlak
Kaç kez kâse oldum kaç kerre bardak
Kaç yuğruldu kaç kırıldım kim bilir⁵¹

19. YEZDÂN.

Gufrânî'nin bir Devriye'sinden :

Hikmet-i Yezdân'a karışmak olmaz
Bazı nisa eyler bazı da rica
Bu kaçınıcı kemâl kaçınıcı zevâl
Bir Mansûr'un kaç dâr oldum kim bilir⁵²

Âşık Ümmânî Can (d. 1915-)'in bir Koşma'sından :

Hikmeti sorulmaz sırr-ı Yezdân'ın
Seni kulum diye arar mı arar
Eliyle besledigin nazlı bedenin
Yakasız gömleğe sarar mı sarar⁵³

(49) Türk Halk Şiiri Antolojisi, 102.

(50) Halk Şiirlerinin Şekil ve Nevi, 106.

(51) Türk Halk Şiiri Antolojisi, 102.

(52) A.g.e., 103.

(53) A.g.e., 185.

20. KEREM-KÂN.

Âşık Ali Huzûrî Coşkun (d. 1887-)’dan :

Garibim eylerim âh ü figânı
Bir gülşen besledi gözümün kanı
Habibin aşkına ey Kerem-Kânı
Huzûrî’yi bu gülşenden ayırma⁵⁴

21. GANÎ.

Âşık Müdâmî, bir Deyiş’den:

Yaradanım benim Ganî
Elbet mahzûn etmez beni
Kokladım bâd-ı reyhânı
Güle minnet mi çekerim⁵⁵

22. HALK EYLEYEN.

Âşık Ümmâni, bir Koşma’dan:

Gözünden boşuna dökme yaşları
Başında nişâne olur taşları
Kalbinde âşikâr gizli işleri
Seni Halk Eyleyen görür mü görür⁵⁶

23. Hû, Ya Hû.

Ahmet Rasim (1864-1932)’in hece ile yazdığı bir Ninni’den :

Hû Hû Hû Hû illellah
Kavuşuruz inşallah
Yavruma benim mâşallah
Ninni benim oğluma ninni⁵⁷

Yunus Emre (v. 1320), bir İlâhi’den :

Sular dibinde mâhî ile
Sahralarda âhû ile
Abdal olup yâ Hû ile
Çağırayım Mevlâ’m seni⁵⁸

(54) Türk Halk Şiiri Antolojisi, 115.

(55) A.g.e., 151.

(56) A.g.e., 185.

(57) Halk Şiirlerinin Şekil ve Nevi, 155.

(58) Türk Halk Şiiri Antolojisi, 188.

HALK ŞİİRİNDE İSMÂ-İ HÜSNALAR'IN YERİ

Bir Mânî :

Çağırırım Hû derim
Ağzım yandı su derim
Yarım gelip geçtikçe
Ah ile yâ Hû derim⁵⁹

Tekkelerde okunan bir Nutuk'tan:

Üçüncüde yâ Hû ismini oku
Garib bülbül gibi durmayup şakı
Kendi vücûdunda bulagör Hak'ı
Erişir cânına fazlı Hudâ'nın⁶⁰

24. GANÎ MEVLÂ.

Bir Ayaklı Koşma'dan :

Ganî Mevlâ'm düştüm aşkın oduna
Aşk oduna düştüm cigerim kebâb
Söyündürmez âb⁶¹

Kayıkçı Kul Mustafa'dan :

Göre Ganî Mevlâ'm neler yaradır
Ağ üstüne yazılanlar karadır
Vücûdumuz üçyüz altmış pâredir
Dağıldıktan sonra tende nem kaldı⁶²

25. YA RAB.

Bir Ayaklı Koşma'dan :

Âb akıyor benim iki gözümünden
Gözümünden akan yaş hep olur şarâb
Kerem et yâ Rab⁶³

Şahinoğlu'dan :

İlâhî yâ Rab müyesser eyle
Gelsin sevdiğim yüzün göreyim
Gurbetlikte garib kalmam böyle
Ergör beni muradına ereyim⁶⁴

(59) Halk Şiirlerinin Şekil ve Nevi, 39.

(60) A.g.e., 98.

(61) A.g.e., 61.

(62) Türk Saz Şairleri Hakkında Araştırmalar, 72.

(63) Halk Şiirlerinin Şekil ve Nevi, 61.

(64) Türk Saz Şairleri Hakkında Araştırmalar, 33.

26. HUDÂ.

Bir Nutuk'tan :

Ol tevhid sürer mürşid dilinden
Erişir canna fazlı Hudâ'nın
Kurtulursun emmârenin elinden
Erişir canna fazlı Hudâ'nın⁶⁵

Ahmet Talat Omay'ın bir Devriye'sinden :

Melekler «lâ ilme» deyince bana
«Enbi'hüm» fermanı eyledi Hudâ
Hakkında olunca sâdır-ı «kerremnâ»
Şeytanı gurûru etti düşmanım⁶⁶

Karacoğlan'dan

Söyledikçe lezzet verir sözünde
Rûz u şeb hayali iki gözümde
Hudâ emri ile o mâh yüzünde
Ak güller açılır güldüğü zaman⁶⁷

Kul Mehmet'ten:

Yavrum turnam bizim ele varırsan
Söyle yâre gözlemesin yolları
Atım düştü yayan kaldım yıkıldım
Hudâ bilür başa gelen halleri⁶⁸

Kayıkçı Kul Mustafa'dan :

Behey çifte benli dilber
Razı olsun Hudâ senden
Yanağın kırmızı güldür
Bülbül alır gıdâ senden⁶⁹

(65) Halk Şiirlerinin Şekil ve Nevi, 98.

(66) A.g.e., 111.

(67) Karacoğlan, 184.

(68) Türk Saz Şairleri Hakkında Araştırmalar, 40.

(69) A.g.e., 88.

HALK ŞİİRİNDE ESMÂ-İ HÜSNÂLAR'IN YERİ

27. HAZRET-İ MENNÂN.

Nûrî'nin Koşma Devriye'sinden:

Var olmazdan evvel bu kevn ü mekân
«Kün» emrin buyurdu Hazret-i Mennân
Budur «kâf ü nûn»un aslına burhân
«Küllü men aleyhâ fân» ve yebkâ⁷⁰

Karacaoğlan'dan :

Görenin aklını alıyor tûfân
Hatip dillim dâim okuyor Kur'ân
Seni hûb yaratmış Hazret-i Mennân
Yûsuf-ı Ken'an'ın belinden misin⁷¹

28. HAZRET-İ CELİL.

Nûrî'nin Koşma-Devriye'sinden:

Nûrî sırr-ı Hakk'a erişemez gâfil
Eğer âkil isen bu esrârı bil
Olunca murâd Hazret-i Celîl
Eder bir anda bir meh-likâ peydâ⁷²

29. SÜBHÂN.

Ahmet Talat Omay'ın bir Devriye'sinden:

Işık olup sebab-i icâd-ı âlem
Bir anda ref' oldu hicâb-ı adem
«Küntü kenzen» sırrı fâş olduğu dem
Mazharı eyledi beni Sübhân'ım⁷³

30. RAHMÂN.

Halk Şiiri bir Münâcât'tan :

Ey rahmeti çok Rahmân
Âlem gözüme zindân
Uçarsa kafesten cân
Lütfeyle inâyet kıl⁷⁴

(70) Halk Şiirlerinin Şekil ve Nevi, 106.

(71) Karacaoğlan, 210.

(72) Halk Şiirlerinin Şekil ve Nevi, 106.

(73) A.g.e., 111.

(74) A.g.e., '96.

Ahmet Talat Omay'ın Devriye'sinden :

Vücûdum âlem-i suğrâ'dır ebnân
Başım arşdır yüzüm didâr-ı Rahmân
Sînem Kürsî kalbim Riyâz-ı Rıdvân
Bürûc-ı eflâke küçük nişânım⁷⁵

31. HÂLİK.

Ahmet Talat Omay'ın Devriye'sinden :

Nihâyet Hâlik'im edüp merhamet
Havvâ'yı eyledi enîs-i vahşet
Hâbil olup öğdüm hûn-i şehâdet
İdris'le semâda geçdi seyranım⁷⁶

32. HAYY Ü KAYYÛM.

Aynı Devriye'den:

Hayy ü Kayyûm O'dur bildim Tal'atâ
Her şeyde cârîdir bu sırr-ı ihfâ
Şâhidim âyet-i «Târaten uhrâ»
Beyhûde değildir işte devrânım⁷⁷

33. HÂKİM-İ MUTLAK.

Bir Nefes'ten :

Emrâhî rütbe-i vâlâ isteyen
Neylesin Leylâ'yı Mevlâ isteyen
Hâkim-i Mutlak'tan rızâ isteyen
Arzû-yı zevk'i cennetten geçer⁷⁸

34. KİRDGÂR.

Baharı tasvir eden bir Koşma'dan:

Şiddet-i şitâdan çok çektik zârı
Hele bi-hamdillah kurtardı Bârî
Ey Derdli medh eyle baharı
Cihâna bir zînet verdi Kirdgâr⁷⁹

(75) A.g.e., 112.

(76) A.g.e., 112.

(77) A.g.e., 112.

(78) A.g.e., 113.

(79) A.g.e., 134.

HALK ŞİİRİNDE ESMÂ-İ HÜSNÂLAR'IN YERİ

35. KOCA TANRI.

Kaygusuz Abdal (1398-1444)'ın Şathiyât'ından :

Yücelerden yüce gördüm
Erbabsın sen Koca Tanrı⁸⁰
Âlem okur Kelâmu'llah
Sen okursun hece Tanrı⁸¹

36. BÂRÎ HUDÂ.

Karacoğlan'dan

Deniz kenarında mecnun gezerken
Elime bir cura saz ı rast geldi
Nice şükretmeyim Bârî Hudâ'ya
Şâhin arariken bâz ı rast geldi⁸²
Ömrüm uzun eyle Bârî Hudâ
Hamd ü senâ şükür etmek isterim
Çalışıp kazanıp nefis taamlar
Dişlerim var iken yemek isterim⁸³

37. HAZRET-İ MEVLÂ.

Karacoğlan'dan

Hazret-i Mevlâ'dan dileğim budur
Bülbül gibi işim âh u zâr olsun
Beddüâ eylemem sana sitemkâr
Gül gibi meskenin diken hâr olsun⁸⁴

38. GÜZEL ALLAH.

Karacoğlan'dan

Ne sarp yerde avladılar yolumu
Aman ver hey Güzel Allah aman ver
Kasdettiler hûbca canım almağa
İman ver hey Güzel Allah iman ver⁸⁵

(80) Abdurrahman Güzel: «..hatta Kaygusuz'un bizzat eserleri içinde bile mu-
tâlaa edilmemiş olması dikkat çekicidir. Bu hususta yeni vesikalar bulun-
madıkça bu manzûmelerin Kaygusuz'a âit olmadığı kanâatindeyiz.» diyor.
(A. Güzel, Kaygusuz Abdal, Ankara, 1981, 163).

(81) Kaygusuz Abdal, 163.

(82) Karacoğlan, 73.

(83) A.g.e., 151.

(84) A.g.e., 243.

(85) A.g.e., 277.

39. GANÎ HUDÂ

Kayıkçı Kul Mustafa'dan :

Yüzümü tutmuşum Ganî Hudâ'ya

.....

.....

Yolcuyum yollara göçüp giderim⁸⁶

40. MELİKÜ'L-KÂDİR.

Keşfî (XVII.yy)'nin Girid Adası için söylediği bir Savaş Türküsü'nden :

Sadr-ı a'zam hazretleri bahâdır
Girid cezâresin aldı ceng ile
Lütf ü ihsân edüp Melikü'l-Kâdir
Kel'esini top tüfeng ile⁸⁷

41. VÂHİD Ü FERD.

Şâir Üsküdârî (XVII.yy)'nin, uzun süren Girid harbi ile ilgili bir Türkü'sünden :

Üsküdârî hamd et Vâhid ü Ferd'e
Kuluna destgîr olur her yerde
Yetmiş dört tarihte mâh-ı safer'de
Gâzî vezir fetheyledi Uyvar'⁸⁸

42. CENÂB-I BÂRÎ.

Kul Muslu (XVII.yy) Girid'de Ritomnik cengini anlatırken :

Gâzilerle biz kuşattık hisarı
Ardın aldık muhkem kırdık küffârı
Nazar etti bize Cenâb-ı Bârî
Böyle bir kal'eye girilmemiştir⁸⁹

(86) Türk Saz Şairleri Hakkında Araştırmalar, 57.

(87) R. Türk Edebiyatı Tarihi, II, 712.

(88) R. Türk Edebiyatı Tarihi, II, 711.

(89) A.g.e., II, 711.

HALK ŞİİRİNDE ESMÂ-İ HÜSNÂLAR'IN YERİ

43. SETTÂRU'L-UYÛB.

Halk Şiiri bir Münâcât'ta :

Rahmânü'r-Rahîm'imsin
Gufrân-ı Kerim'imsin
Settâru'l-uyûbum'sun
Lütfeyle inâyet kıl⁹⁰

44. MÛLK SAHİBİ.

Hatâyî (1487-1524)'den :

Âdem'den ön âdem çok geldi gitti
Mülk Sâhibi bu cihânı halk etti
O yuğurdu yaptı hem O yarattı
Yedi kez emeğim geçti bu deme⁹¹

45. HAZRET-İ HAYYİ ZÜ'L-CELÂL.

Bir Ramazannâme'den :

Bu gece göründü hilâl
Kalmadı dillerde melâl
Sizi hatâdan saklasın
Hazret-i Hayy-i Zü'l-Celâl⁹²

46. RABBÜ'L-CELİL.

Mevlâ versin ömrü tavîl
Göstermesin hergiz melil
Saklasın yavuz nazardan
Cümlesini Rabbü'l-Celîl⁹³

47. GANÎ MUTLAK.

Aslımız çünkü topraktır
Halk eden Ganî Mutlak'tır
Bizi yoktan var eyledi
Ona hiç şüphemiz yoktur⁹⁴

(90) Halk Şiirlerinin Şekil ve Nevi, 96.

(91) Sadeddin Nüzhet Ergun, Hatâyî Divanı, İstanbul, 1956, 50. (2. bas.).

(92) Âmil Çelebioğlu, Ramazan-nâme, İstanbul, ts., 42.

(93) A.g.e., 168.

48. HAZRET-İ BÂRÎ HUDÂ.

Vâcib oldu bize düâ
Şâh-ı cihana ibtidâ
Ömrünü efzûn eyleye
Ol Hazret-i Bârî Hudâ⁹⁵

49. HAZRET-İ RABBÜ'L-MU'İN.

Pâdişâh-ı rû-yi zemîn
Ola hatalardan emîn
Kahreyleye düşmanını
Ol Hazret-i Rabbü'l-Mu'în⁹⁶

50. HAZRET-İ HAK.

Çavuş ağa hazretlerin
Dâim ede devletlerin
Gün be-gün izdiyâd etsin
Hazret-i Hak izzetlerin⁹⁷

2. TAHLİL.

Belki bir Tebliğ ölçüsünde bile olmayan bu kısa araştırmamızda, Türk milletinin iliğine işlemiş olan İslâm kültürünün sonucu olarak, şiirde, nesirde, velhasıl edebiyatın bütün türünde dinî konuların -yerine göre- işlendiği, hele Esmâ-i Hüsnâların dinî, Lâ-dinî bütün şiirlerde, bir Esmâ-i Hüsnâ indeksi meydana getirecek derecede kullanıldığının ortaya çıktığı anlaşılmıştır.

Burada biz, sadece Halk şiirinde kullanılmış olan ve örnek olarak verdiğimiz Esmâ-i Hüsnâlar'ın kısa bir tahlilini yapacağız.

Hemen her Halk şâirinin şiirinde çokca kullandığı Kadîr Mevlâm şekli, esasen Allah'ın isimlerinden ikisinin yanyana getirilmesiyle bir isim haline getirilmiştir. Ancak buradaki «Kadîr» ismi «Kâdir» manâsına olup sıfat-ı müşebbehe'dir. «Şüphesiz Allah her şeye Kâdir'dir»⁹⁸

(94) A.g.e., 175.

(95) Ramazan-nâme, 231.

(96) A.g.e., 259.

(97) A.g.e., 232.

(98) Nûr, 24 : 45.

HALK ŞİİRİNDE ESMÂ-İ HÜSNÂLAR'IN YERİ

âyetinde olduğu gibi. Mevlâ ise, çeşitli manâlarının yanında Efendi, Mâlik, Sâhib ve Nimet veren⁹⁹ anlamlarına gelmektedir, «Sen Mevlâmız-sın»¹⁰⁰ âyetinde olduğu gibi.

Allah ismi, Allah'ın bilinen ve bilinmeyen bütün isimlerinin, Esmâ-i Hüsnâlar'ın birincisidir ki, bu isim Allah'tan gayri hiç bir şeye isim olmamıştır. «And olsun ki, onlara: Gökleri ve yeri yaratan, güneşi, ayı buyruğu altında tutan kimdir? diye sorarsan, şüphesiz «Allah»tır, derler»¹⁰¹ âyeti her halde bunu isbata kâfidir.

Hak: Bu isim de, Kur'an'da ve Hadis'de zikredilen Allah'ın güzel isimlerinden birisidir ki, «Şüphesiz sâbit olan» demektir. «İşte gerçek Rabbiniz Allah budur»¹⁰² âyetinde, Allah'ın isimlerinden olmakla beraber, bir sıfat olarak zikredilmiştir.

«Hâlik'in nâ-mütenâhî adı var, en başı: Hak»¹⁰³ diyen M. Âkif de bunu belirtmek istemiştir.

Halk şâirleri tarafından Hâlik isminin karşılığı olarak «Yaradan» kelimesi de çok kullanılmıştır. Cinaslı ve Ayaklı bir Mânî'de:

Yaradan
Tabib anlar yaradan
Derdimi kimse bilmez
Ancak bilir Yaradan¹⁰⁴

denilerek, tam bir Türkçe ile Allah'a ad olmuştur. Bazan «Mevlâ Yaradan» şekliyle de kullanıldığı olmuştur.

Hülâsa, örneklerini verdiğimiz Esmâ-i Hüsnâlar'ın tahlili konusunda umûmî bir şey söylemek gerekirse belki şöyle denilebilir:

Genel olarak, Allah'ın isimleri, Kur'an'da ve Hadis'de bildirildiği şekilde, tek başına söylendiği gibi, bu isimlerden her hangi birinin önüne veya sonuna Türkçe, Arapça ve Farsça tazim ifâde eden kelime ve isimler getirilerek, «Ulu Mevlâ, Ulu Tanrı, Hak Tanrı, Yüce Hak, Ganî Mevlâ, Ganî Hudâ, Hazret-i Mennân, Güzel Allah..» şeklinde kullanıldıkları görülmektedir. Burada yer alan isimlerin ne şekilde kullanıldıkları ve verilen misâllerde gösterilmiştir.

(99) Râid, II, 1458 (Mevlâ mad.); Mu'cemü'l-Vasit, II, 1070 (v.l.y. mad.).

(100) Bakara, 2 : 286.

(101) Ankebût, 29 : 61.

(102) Yunus, 10 : 32.

(103) Safahât, İstanbul, 1973, 419, (8. bas.).

(104) R. Türk Edebiyatı Tarihi, II, 722.

3. ESMÂ-İ NÜSHÂLAR'IN TÜRK KÜLTÜRÜNDEKİ YERİ.

Bu konuda bir fikir verebilmek ve Allah'ın güzel isimlerinin Türk kültürüne nasıl yerleştiğini anlatabilmek için, verdiğimiz misâllerin dışında, Ahmet Talat Omay'ın Çankırı'nın Orta kazasından derleyip naklettiği bir Türkü ve bununla ilgili yorumunu vermek herhalde yeterince kanâatindedim.

TÜRKÜ :

Akşam oldu yiyemedim aşımı

Al yasdığa koyamadım başımı

Kadir Mevlâ'm gönder benim eşimi

Eşinden ayrılmış yoz kuşa döndüm

Yuvası yıkılmış baykuşa döndüm!

YORUM :

Sevgili gurbette veya askerde bulunan nişanlı bir Türk kızı akşam olduğu, bulgur veya Toyga aşından ibaret yemeğini yiyemediğini, çünkü kederli olduğunu., Türk'ün Lâhûtî rengi olan al kumaştan gelinlik yadığına sevgilisiyle başkoymadığını, yani düğünleri yapıp murada ermediğini söylüyor ve Kudret Sahibi Tanrı'dan eşinin gönderilmesini istiyor; Türk'ün Kudret'e meftûniyetine işaret ediyor. Çünkü kudrete sahib olan Kavî'dir, acz ve noksandan berîdir; bundan dolayı da güzeldir, mükemmeldir.

Türkler Cenâb-ı Hakk'ı Kahhâr değil; Rahîm ve Şefik tanrıları. Türk'ün dinî hisleri «Mehâfetu'llah=Allah korkusu» esasından ziyade «Muhabbetü'llah=Allah sevgisi» esasına dayanır. Bu yönden düâsında bile: «Ulu Tanrı'm, Güzel Allah'ım» diye münâcât'ta bulunur. İhtiyar kadınların düâlarında «Kadın Tanrı'm, Kadın Allah'ım» demeleri şâyân-ı dikkattir.¹⁰⁵

Gerçekten dikkate şayan bir nokta var ki, o da, Allah'a samimiyetle inanan genç, ihtiyar; kadın, erkek her müslüman Türk Allahı'na, içinden geldiği gibi, seslenmiş, O'na O'nun isimlerinden biriyle düâ etmiş, niyazda bulunmuştur.

4. Sonuç.

Kaynağı Kur'an ve Sünnet olan «Esmâ-i Hüsnâlar=Allah'ın en güzel isimleri», İslâm'ı kabul eden her milletin kültürüne girdiği gibi, Türk milletinin de, adetâ illiğine işlercesine edebiyatına, mûsikîsine, mîmârîsine, kültürüne, kısacası her şeyine girmiş,

«Tel secdede, sazım yâ Hak, seslenir»

diyecek dereceye bile varmıştır.

(105) Halk Şiirlerinin Şekil ve Nevi, 73.

HALK ŞİRİNDE ESMÂ-İ HÜSNÂLAR'IN YERİ

BİBLİYOGRAFYA

- Ahmed b. Hanbel, Müsned, Beyrut, 1389 (1969).
Allâme Kastallânî, İrşâdü's-Sârî, Mısır, 1326 (1908).
Banarlı Nihad Sami, R. Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul, 1971.
Bedrüddin Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed el-Aynî, Umdetü'l-Kârî, İstanbul, 1257 (1841).
Cübrân Mesud, er-Râid, Beyrut, 1978.
Çelebioğlu Âmil, Ramazan-nâme, İstanbul, ts.
Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî, Sünenü İbn Mâce, Mısır, 1373 (1953).
Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbü'rî, Sahîhu Müslim, Beyrut, 1972.
Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-Tirmizî, Sünenü't-Tirmizî, Mısır, 1395 (1975).
Eren Hasan, Türk Saz Şairleri Hakkında Araştırmalar, Ankara, 1952.
Ergun Sadettin Nüzhet, Hatâyî Divanı, İstanbul, 1956.
Ersoy Mehmet Âkif, Safahât, İstanbul, 1973.
Fahruddin er-Râzî, Tefsiri Kebîr, Tahran, ts.
Güzel Abdurrahman, Kaygusuz Abdal, Ankara, 1981.
İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, Beyrut, 1375 (1956).
İbrahim Mustafa ve arkadaşları el-Mu'cemü'l-Vasît, Tahran, ts.
Karaer Mustafa Necati, Karacoğlan, İstanbul, ts.
Makal, Tahir Kutsi, Karacoğlan, İstanbul, 1975.
Makal, Tahir Kutsi, Köroğlu, İstanbul, 1975.
Makal, Tahir Kutsi, Dadaloğlu, İstanbul, 1974.
Makal, Tahir Kutsi, Türk Halk Şiiri Antolojisi, İstanbul, 1975.
Miras, Kâmil, Sahihi Buhari Muhtasarı Tecridi Sarih Tercümesi, İstanbul, 1928.
Mütercim Âsım, Kâmus Tercümesi, İstanbul, 1305 (1887).
Omay, Ahmet Talat, Halk Şiirlerinin Şekil ve Nevi, İstanbul, 1928.
Sofuoğlu, Mehmet, Sahihi Müslim ve Tercümesi, İstanbul, 1970.
Şatıroğlu, Aşık Veysel, Deyişler, Ankara, 1944.
Ş. Sami, Kâmusu Türkî, İstanbul, 1317 (1899).